

K. MARKSAS
IR

F. ENGELSAS

KOMUNISTŲ PARTIJOS
MANIFESTAS

K. MARKSAS
F. ENGELSAS

KOMUNISTŲ
PARTIJOS
MANIFESTAS

MARKSISTO BIBLIOTEKA 2017
www.marksistobiblioteka.wordpress.com
el. paštas: spartakas2016@gmail.com

PRATARMĖ

„Komunistų partijos manifestas – pirmas programinis mokslinio komunizmo dokumentas. Jame vientisai ir darniai išdėstyti didžiojo K. Markso ir F. Engelso mokslo pagrindai.

Komunistų partijos manifestas apginklavo proletariatą moksliniu įrodymu, kad neišvengiamai žlugs kapitalizmas ir laimės socialistinė revoliucija, nubrėžė revoliucinio proletarinio judėjimo uždavinius ir tikslus.

Ši nedidelė knygutė verta ištisų tomų: jos dvasia lig šiol gyvena ir jos įkvėptas žengia į priekį visas organizuotas ir kovojantis civilizotojo pasaulio proletariatas“ (V. I. Leninas).

Komunistų partijos manifestą 1848 metais išleido K. Markas ir F. Engelsas. Tai viena įtakingiausių visų laikų politinių deklaracijų. Šis leidinys apibrėžė, kas yra komunizmas ir komunistai, aprašė pagrindinius komunistų tikslus ir metodus, trumpai bei argumentuotai nurodė, kodėl verta būti komunistu. Verta paskaityti kiekvienam, kas nori sužinoti, kas yra komunistai ir kodėl jie yra kas yra.

KOMUNISTŲ PARTIJOS MANIFESTAS

Šmėkla klaidžioja po Europą – komunizmo šmėkla. Visos senosios Europos jėgos susivienijo į šventą medžioklę prieš šią šmėklą: popiežius ir caras, Meternichas ir Gizo, prancūzų radikalai ir vokiečių policininkai.

Kur toji opozicinė partija, kurios jos priešininkai, esantieji valdžioje, nebūtų apšaukę komunistine? Kur toji opozicinė partija, kuri savo ruožtu nebūtų metusi smerkiančio kaltinimo komunizmu tiek pažangesniesiems opozicijos atstovams, tiek ir savo reakciniams priešininkams?

Dvi išvados seka iš to fakto.

Komunizmą jau visos Europos galybės pripažįsta jėga.

Jau pats metas komunistams atvirai išdėstyti visam pasauliui savo pažiūras, savo tikslus, savo siekimus ir pasakoms apie komunizmo šmėklą priešpastatyti pačios partijos manifestą.

Tuo tikslu susirinko Londone įvairiausių tautybių komunistai ir sudarė šį „Manifestą“, skelbiamą anglų, prancūzų, vokiečių, italų, flamandų ir danų kalbomis.

I. BURŽUA IR PROLETARAI¹

Visų ligšiolinių visuomenių istorija² buvo klasių kovos istorija.

Laisvasis ir vergas, patricijus ir plebėjas, dvarininkas ir baudžiauninkas, cecho meistras³ ir pameistrys, žodžiu, engėjas ir engiamasis buvo amžiname antagonizme vienas antram, kovojo nenutrūkstamą, čia paslėptą, čia atvirą kovą, kuri visada baigdavosi revoliuciniu viso visuomeninio pastato pertvarkymu arba bendru kovojančių klasių žlugimu.

---

¹ Kaip buržuazija suprantama klasė šiuolaikinių kapitalistų, visuomeninės gamybos priemonių savininkų, naudojančių samdomąjį darbą. Kaip proletariatas suprantama klasė šiuolaikinių samdomųjų darbininkų, kurie, neturėdami savų gamybos priemonių, yra priversti pardavinėti savo darbo jėgą, kad galėtų gyventi. (Engelso pastaba angliškajame 1888 metų leidime.)

² T. y. visa istorija, kuri mus pasiekė rašytiniuose šaltiniuose. Visuomenės priešistorė, toji visuomenės organizacija, kuri buvo anksčiau, negu siekia rašytinė istorija, 1847 metais buvo dar beveik visai nežinoma. Po to Haksthauzenas atrado bendruomeninę žemės nuosavybę Rusijoje, Maureris įrodė, kad ji buvo visuomeninis pagrindas, nuo kurio savo istorinį išsivystymą pradėjo visos germanų gentys, ir palaipsniui paaiškėjo, kad kaimo bendruomenė, bendrai valdanti žemę, yra arba buvo pirmykštė visuomenės forma visur, nuo Indijos iki Airijos. Pagaliau Morganas užbaigė šį darbą, atrasdamas tikrąją giminės esmę ir jos padėtį gentyje ir tuo būdu išaiškindamas vidinę šios pirmykštės komunistinės visuomenės organizaciją, paimtą tipišką formos. . Yrant šiai pirmykštei bendruomenei, prasideda visuomenės susisluoksniavimas į atskiras ir pagaliau į antagonistines klases. Aš mėginau tirti šį irimo procesą veikalė „Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats“, 2. Aufl., Stuttgart, 1886. [2r. F. Engelsas. Šeimos, privatinės nuosavybės ir valstybės kilmė, V., 1970.) (Engelso pastaba angliškajame 1888 metų leidime.)

³ Cecho meistras yra turintis visas teises cecho narys, meistras ceche, o ne cecho seniūnas. (Engelso pastaba angliškajame 1888 metų leidime.)

Ankstyvesnėse istorinėse epochose beveik visur randame visišką visuomenės susiskirstymą į įvairius luomas, – ištikus skirtingų visuomeninių padėčių laiptus. Senovės Romoje matome patricijus, raitelius, plebėjus, vergus; viduramžiais – feodalinius valdovus, vasalus, cechų meistrus, pameistrius, baudžiauninkus, be to, beveik kiekvienoje šitų klasių – dar atskiras gradacijas.

Iš žlugusios feodalinės visuomenės gelmių iškilusi šiuolaikinė buržuazinė visuomenė nepanaikino klasių priešingumų. Ji tik pastatė naujas klases, naujas engimo sąlygas ir naujas kovos formas į senųjų vietą.

Tačiau mūsų epocha, buržuazijos epocha, pasižymi tuo, kad ji supaprastino klasių priešingumus: visuomenė vis labiau ir labiau skyla į dvi dideles priešiškas stovyklas, į dvi dideles, viena prieš antrą stovinčias klases – Buržuaziją ir proletariatą. Iš viduramžių baudžiauninkų kilo laisvieji pirmųjų miestų gyventojai; iš šito miestiečių luomo išsivystė pirmieji buržuazijos elementai. Amerikos ir jūrų kelio aplink Afriką atradimas sukūrė naują veikimo dirvą kylančiai buržuazijai. Ostindijos ir Kinijos rinkos, Amerikos kolonizavimas, mainai su kolonijomis, mainų priemonių ir iš viso prekių padaugėjimas suteikė prekybai, laivininkystei, pramonei anksčiau dar nematytą postūmį ir tuo būdu smarkiai paspartino revoliucinio elemento vystymąsi yrančioje feodalinėje visuomenėje. Buvusioji feodalinė, arba cechinė, pramonės organizacija jau nebegalėjo patenkinti paklausos, kuri didėjo drauge su naujomis rinkomis. Jos vietą užėmė manufaktūra. Cechų meistrus išstūmė pramonės vidurinis luomas; darbo pasidalijimas tarp įvairių korporacijų išnyko, užleisdamas vietą darbo pasidalijimui atskiros dirbtuvės viduje. Bet rinkos vis augo, paklausa vis kilo. Ir manufaktūra jau nebegalėjo jos patenkinti. Tuomet garas ir mašina padarė revoliuciją pramonėje. Manufaktūros vietą užėmė šiuolaikinė stambioji pramonė, į pramonės vidurinio luomo vietą stojo pramonininkai milijonieriai, ištisu pramonės armijų vadovai, šiuolaikiniai buržua.

Stambioji pramonė sukūrė pasaulinę rinką, kurią parengė Amerikos atradimas. Pasaulinė rinka sukėlė milžinišką prekybos, laivininkystės ir sausumos susisiekimo priemonių, išsivystymą. Tatoi savo ruožtu paveikė pramonės išsiplėtimą, ir, beaugant pramonei, prekybai, laivininkystei, geležinkeliams, vystėsi buržuazija, didindama savo kapitalą ir nustelbdama visas iš viduramžių paveldėtas klases.

Taigi matome, jog šiuolaikinė buržuazija pati yra ilgo vystymosi proceso, visos eilės gamybos ir mainų būdo perversmų padarinys.

Kiekvieną iš šių buržuazijos išsivystymo pakopų lydėjo atitinkama politinė pažanga. Buvusi engiamasis luomas feodalams valdant, ginkluota ir savarankiškai besivaldanti asociacija komunoje⁴, vienur – nepriklausoma miestiečių respublika, kitur – trečiasis, mokestinis monarchijos luomas, vėliau, manufaktūros laikais – bajorijos atsvara luominėje arba absoliutinėje monarchijoje ir svarbiausias didžiųjų monarchijų pagrindas iš viso, pagaliau, susikūrus stambiajai pramonei ir pasaulinei rinkai, buržuazija išsikovojo išimtinį politinį viešpatavimą šiuolaikinėje atstovaujamojoje valstybėje. Šiuolaikinė valstybės valdžia tėra tik komitetas, tvarkąs bendruosius visos buržuazijos klasės reikalus.

Buržuazija istorijoje suvaidino nepaprastai revoliucini vaidmenį.

Buržuazija visur, kur tik ji pasiekė valdžią, sunaikino visus feodalinius, patriarchalinius, idilinius santykius. Margus feodalinius pančius, kurie rišo žmogų prie jo „prigimtinių

---

⁴ „Komunomis“ Prancūzijoje vadinosi miestai net ligi to laiko, kai jie išsikovojo iš savo feodalinių valdovų bei ponų vietinę savivaldą ir politines „trečiojo luomo“ teises. Apskritai imant, čia kaip tipinė ekonominio buržuazijos išsivystymo šalis paimta Anglija, o kaip tipinė jos politinio išsivystymo šalis – Prancūzija. (Engelso pastaba angliškajame 1888 metų leidime.)

Komuna – taip vadino Italijos ir Prancūzijos miestiečiai savo miesto bendruomenę, kai jie iš savo feodalinių ponų nusipirko arba išsikovojo pirmąsias savivaldos teises. (Engelso pastaba vokiškajame 1890 metų leidime.)

viešpačių“, ji negailestingai sutraukė ir nepaliko tarp žmonių jokio kito ryšio, kaip tik vieną pliką interesą, beširdį „gryną pinigą“. Lediniame savanaudiško apskaičiavimo vandenyje ji paskandino šventąjį religinės ekstazės, riteriško entuziazmo, miesčioniško sentimentalumo virpesį. Žmogaus asmens orumą ji pavertė mainomąja verte ir vietoj daugybės suteiktų ir įgytų laisvių iškėlė vieną beširdę prekybos laisvę. Žodžiu, religinėmis ir politinėmis iliuzijomis pridengtą išnaudojimą ji pakeitė atviru, begėdišku, tiesioginiu, sausu išnaudojimu.

Buržuazija nuplėšė šventumo aureolę nuo visų veiklos rūšių, kurios ligi tol buvo laikomos garbingomis ir j kurias buvo žiūrima su pamaldžiu virpesiu. Gydytoją, teisininką, kunigą, poetą, mokslo vyrą ji pavertė savo apmokamais samdomaisiais darbuotojais.

Buržuazija nuplėšė nuo šeimos santykių jaudinanti sentimentalų šydą ir padarė juos grynai piniginiiais santykiais.

Buržuazija parodė, kad brutalus jėgos pasireiškimas viduramžiais, kuris taip žavi reacionierius, buvo natūraliai papildomas tinginyste ir nerangumu. Ji pirmoji parodė, ką gali pasiekti žmonių veiklumas. Ji sukūrė meno stebuklus, bet visai kitokios rūšies, negu Egipto piramidės, Romos vandentiekiai ir gotiškosios katedros; ji atliko visai kitokius žygius, negu tautų kilnojimas ir kryžiaus karai. Buržuazija negali egzistuoti, tolydžio nedarydama gamybos įrankių perversmų, vadinasi, nerevoliucindama gamybinių santykių, o kartu ir visų visuomeninių santykių. Priešingai, pirmoji visu ankstesniųjų pramoninių klasių gyvavimo sąlyga buvo išsaugoti nepakeistą senąjį gamybos būdą. Nuolatiniai gamybos perversmai. nenutrūkstamas visų visuomeninių santykių sukrėtimas, amžinas netikrumas ir judėjimas skiria buržuazijos epochą nuo visų kitų. Visi nusistovėję, aprūdię santykiai su juos lydintiomis amžių pašventintomis sąvokomis ir pažiūromis– suardomi, visi naujai atsirandantys santykiai pasensta, nespėję sukaulėti. Visa, kas luomiška ir sustingę, išnyksta, visa kas šventa, išniekinama, ir žmones pagaliau yra priversti blaiviomis akimis pažvelgti į savo gyvenimo padėtį, į savo savitarpio santykius.

Reikalas nuolat plėsti savo gaminių pardavimą veja buržuaziją po visą žemės rutulį. Visur ji turi įsišaknyti, visur įsikurti, visur užmegzti ryšius.

Eksploduodama pasaulinę rinką, buržuazija sukosmopolitino Visų šalių gamybą ir vartojimą. Didžiai reacionierių širdgėlai ji iš po pramonės kojų išmušė nacionalinį pagrindą. Senovinės nacionalinės pramonės šakos sunaikintos ir kasdien vis toliau naikinamos. Jas išstumia naujos pramonės šakos, kurių įvedimas darosi gyvybinis visu civilizuočių nacijų klausimas.– šakos, kurios perdirbinėja jau nebe vietinę žaliavą, o iš tolimiausiu žemės rutulio sričių atgabentą žaliavą ir kurių gaminiai vartojami ne tik atitinkamoje šalyje, bet ir visose pasaulio dalyse. Vietoj senų, tėvyniniais gaminiiais patenkinamų poreikių iškyla nauji, kuriems patenkinti reikalingi tolimiausių šalių ir įvairiausio klimato gaminiai. Senąjį vietinį ir nacionalinį uždarumą, kai pasitenkinama vien savos gamybos gaminiiais, pakeičia visapusiški nacijų ryšiai, visapusiška jų savitarpio priklausomybė.

Tai vienodai liečia tiek materialinę, tiek ir dvasinę gamybą. Atskirų nacijų dvasinės veiklos vaisiai virsta visuotiniu turtu. Nacionalinis vienpusiškumas ir ribotumas vis labiau ir labiau darosi negalimas, ir iš daugelio nacionalinių ir vietinių literatūrų susikuria viena pasaulinė literatūra.

Sparčiai tobulindama visus gamybos įrankius ir be galo lengvindama susisiekimą, buržuazija įtraukia į civilizaciją visas, net barbariškausias nacijas. Pigos jos prekių kainos – štai ta sunkioji artilerija, kuria ji griauja visas kinų sienas ir priverčia kapituliuoti atkakliausią barbarų neapykantą svetimšaliams. Grasindama pražūtimi, ji verčia visas nacijas priimti buržuazinį gamybos būdą, ji verčia jas įsivesti vadinamąją civilizaciją, t. y. tapti buržua. Žodžiu, ji kuriasi pasaulį pagal savo pačios paveikslą ir panašumą.

Buržuazija pajungė kaimą miesto viešpatavimui. Ji sukūrė milžiniškus miestus, žymiai padidino miesto gyventojų skaičių, palyginti su kaimo gyventojų skaičiumi, ir tuo būdu žymią gyventojų dalį išplėšė iš kaimo gyvenimo idiotizmo. Kaip buržuazija padarė kaimą priklausomą nuo miesto, taip barbariškas ir pusiau barbariškas šalis ji padarė priklausomas nuo civilizuočių šalių, valstiečių tautas – priklausomas nuo buržuazinių tautų, Rytus – nuo Vakarų.

Buržuazija vis labiau ir labiau naikina gamybos priemonių, nuosavybės ir gyventojų išsiskaidymą. Ji sutankino gyventojus, centralizavo gamybos priemones, sukcentravo nuosavybę nedaugelio rankose. To būtina pasekmė buvo politinė centralizacija. Nepriklausomos, beveik tik sąjungos santykių tesiejamos sritys su skirtingais interesais, įstatymais, vyriausybėmis ir muitais buvo sujungtos į vieną naciją su viena vyriausybe, su vienais įstatymais, su vienu nacionaliniu klasiniu interesu, su viena muitų siena Buržuazija per nepilną savo klasinio viešpatavimo šimtmetį sukūrė gausesnes ir didingesnes gamybinės jėgas, negu visos ankstyvesnės kartos, drauge paimtos.

Gamtos jėgų pajungimas, mašininė gamyba, chemijos pritaikymas pramonei ir žemdirbystei, upių pritaikymas laivininkystei, ištisos, lyg iš žemių išaugusios, gyventojų masės. Kuris ankstyvesnis amžius galėjo spėti, kad visuomeninio darbo gelmėse glūdi tokios gamybinės jėgos!

Taigi matėme, kad gamybos ir mainų priemonės, kurių pagrindu susikūrė buržuazija, buvo sukurtos feodalinėje visuomenėje. Tam tikroje šių gamybos ir mainų priemonių išsivystymo pakopoje tie santykiai, kuriems esant vyko feodalinės visuomenės gamyba ir mainai, feodalinė žemdirbystės ir pramonės organizacija, žodžiu, feodaliniai nuosavybės santykiai, jau nebeatitiko išsivysčiusių gamybinių jėgų. Jie stabdė gamybą, užuot ją vystė. Jie virto jos pančiais. Juos būtinai reikėjo sudaužyti, ir jie buvo sudaužyti.

Jų vietą užėmė laisvoji konkurencija su ją atitinkančia visuomenine ir politine santvarka, su ekonominiu ir politiniu buržuazijos klasės viešpatavimu.

Mūsų akyse vyksta panašus judėjimas. Šiuolaikinė buržuazinė visuomenė su savo buržuaziniais gamybos ir mainų santykiais, buržuaziniais nuosavybės santykiais, lyg burte išbūrusi tokias galingas gamybos ir mainų priemones, panaši į burtininką, kuris nebeįstengia suvaldyti savo paties burtų iššauktų požeminių jėgų. Jau keli dešimtmečiai, kai pramonės ir prekybos istorija tėra tik istorija šiuolaikinių gamybinių jėgų kovos prieš šiuolaikinius gamybinius santykius, prieš tuos nuosavybės santykius, kurie yra buržuazijos egzistavimo ir jos viešpatavimo sąlyga. Užtenka paminėti prekybos krizes, kurios, periodiškai pasikartodamos, vis grėsmingiau kelią pavojų buržuazinės visuomenės gyvavimui. Prekybos krizių metu kaskart sunaikinama žymi dalis ne tik pagamintų gaminių, bet ir jau sukurtu gamybinių jėgų. Krizių metu ima siausti visuomeninė epidemija, kuri visose ankstesnėse epochose būtų atrodžiusi nesąmonė, – per produkcijos epidemija. Visuomenė netikėtai pasijunta esanti atblokšta atgal į staiga atsiradusią barbarystės būklę, tartum badas, visuotinis naikinamasis karas butu atėmę iš jos visus pragyvenimo reikmenis; atrodo, jog pramonė, prekyba sunaikintos, – ir kodėl? Todėl, kad visuomenė turi per daug civilizacijos, per daug pragyvenimo reikmenų, per daug pramonės, per daug prekybos. Jos žinioje esančios gamybinės jėgos nebetarnauja buržuaziniams nuosavybės santykiams išsivystyti; priešingai, tos jėgos esamiems santykiams pasidarė pernelyg didelės, buržuaziniai santykiai stabdo jų išsivystymą; ir kada gamybinės jėgos pradeda įveikti šias kliūtis, jos sukelia netvarką visoje buržuazinėje visuomenėje, sudaro pavojų buržuazinės nuosavybės egzistavimui. Buržuaziniai santykiai pasidarė per ankšti, kad galėtu sutalpinti visus jų sukurtus turtus – Kaip buržuazija nugali krizes? Iš Vienos pusės priverstinai sunaikindama ištisas mases gamybinių jėgų. Iš antros pusės, užkariaudama naujas rinkas

ir geriau panaudodama savąsias. Tad kaip? Taip, kad ji parengia dar visapusiškesnes ir dar labiau naikinančias krizes ir sumažina priešveikos priemones prieš krizes.

Ginklas kuriuo buržuazija nuvertė feodalizmą, dabar atsigręžia prieš pačią buržuaziją.

Tačiau buržuazija ne tik nusikalė ginklą, kuris jai neša mirtį: ii pagimdė ir žmones, kurie ta ginklą nukreips prieš ją– šiuolaikinius darbininkus, proletarus.

Tuo pačiu mastu, kaip vystosi buržuazija, t. y. kapitalas, vystosi ir proletariatas, klasė šiuolaikiniu darbininkų, kurie tik tuomet tegali gyventi, kai randa darbo, o jie gali rasti tik tol, kol jų darbas didina kapitalą. Šie darbininkai, kurie priversti pardavinėti save pavieniui, yra tokia pat prekė, kaip ir kiekviena kitas prekybos objektas, todėl juos lygiai taip pat liečia visi konkurencijos atsitiktinumai, visi rinkos svyravimai.

Besiplečiant mašinų panaudojimui ir darbo pasidalijimui, proletarų darbas neteko bet kokio savarankiško pobūdžio, o drauge ir bet kokio patrauklumo darbininkui. Darbininkas tampa paprastu mašinos priedėliu, iš jo tereikalaujama tik paprasčiausių, vienodžiausių ir lengviausiai išmokstamų veiksmų. Todėl darbininko išlaikymo išlaidos apsiriboja beveik tik tais pragyvenimo reikmenimis, kurie reikalingi jam išlaikyti ir jo giminei toliau tęsti. Tačiau bet kurios prekės, taigi ir darbo⁵, kaina yra lygi jos gamybos kaštams. Todėl, didėjant darbo nepatrauklumui, kartu mažėja ir darbo užmokestis. Dar daugiau: didėjant mašinų panaudojimui ir darbo pasidalijimui, didėja ir darbo kiekis, ar tai padidinant darbo valandų skaičių, ar tai padidinant darbo kiekį, kurį reikalaujama atlikti per tam tikrą laiko tarpą, ar pagreitinant mašinų veikimą ir t. t.

Šiuolaikinė pramonė patriarchalinio meistro dirbtuvėlę pavertė stambiu pramoninio kapitalisto fabriku. Į fabriką sugrūstos darbininkų masės organizuojamos kareiviškai. Kaip eiliniai pramonės kareiviai, jie atiduodami ištisos puskarininkių ir karininkų hierarchijos priežiūrai. Jie yra ne tik buržuazijos klasės, buržuazinės valstybės vergai, jie kasdien ir kas valandą yra pavergti mašinos, prižiūrėtojo ir visų pirma paties atskiro buržua fabrikanto. Ši despotija yra tuo smulkmeniškesnė, nekenčiamesnė, tuo labiau pykdo, kuo atviriau jos tikslu yra skelbiamas pasipelnymas.

Kuo mažiau rankų darbas tereikalauja įgudimo ir jėgos, t. y. kuo labiau vystosi šiuolaikinė pramonė, tuo daugiau vyrų darbą išstumia moterų ir vaikų darbas. Darbininkų klasės atžvilgiu lyties ir amžiaus skirtumai netenka bet kurios visuomeninės reikšmės. Teegzistuoja tik darbo instrumentai, reikalaujantys įvairių išlaidų priklausomai nuo amžiaus ir lyties.

Kai tik fabrikantas baigia darbininką išnaudoti ir darbininkas gauna pagaliau savo darbo užmokestį grynais pinigais, jį užpuola kitos buržuazijos dalys – namų savininkas, krautuvininkas, lupikautojas ir t. t. Vidurinio luomo žemesnieji sluoksniai: smulkieji pramonininkai, smulkieji pirkliai ir rentininkai, amatininkai ir valstiečiai–visos šios klasės smunka į proletariato gretas, iš dalies dėl to, kad jų mažo kapitalo nepakanka stambiosios pramonės įmonėms ir jis neišlaiko konkurencijos su stambiaisiais kapitalistais, iš dalies dėl to, kad, įvedus naujus gamybos būdus, jų profesinis meistriškumas netenka vertės. Taip proletariatas pasipildo iš visų gyventojų klasių.

Proletariatas pereina įvairias išsivystymo pakopas. Jo kova prieš buržuazija prasideda, vos tik jam atsiradus.

Iš pradžių kovoja atskiri darbininkai, vėliau vieno fabriko darbininkai, vėliau vienos darbo šakos darbininkai kai vienoje prieš atskirą buržua, kuris juos tiesiogiai išnaudoja. Darbininkai kreipia savo smūgius ne tik prieš buržuazinius gamybinius santykius, bet ir prieš

---

⁵ Vėliau Marksas parodė, kad darbininkas parduoda ne darbą, bet darbo jėgą. Žr. šiuo klausimu Engelso įvadą Markso veikalui „Samdomasis darbas ir kapitalas“. K. Marksas ir F. Engelsas. Rinktiniai raštai dviem tomis, t. I, V., 1949, p. 44. Red.

pačius gamybos įrankius; jie naikina užsienines konkuruojančias prekes, daužo mašinas, padeginėja fabrikus, mėgina jėga atstatyti prarastą viduramžių darbininko padėtį.

Šioje išsivystymo pakopoje darbininkai sudaro išsisklaidžiusią po visą šalį ir konkurencijos suskaldytą masę. Darbininkų masių susibūrimas kol kas dar nėra jų pačių susivienijimo padarinys, bet lik buržuazijos susivienijimo padarinys, nes buržuazija savo politiniams tikslams pasiekti turi, ir kol kas dar gali, išjudinti visą proletariatą. Taigi šioje pakopoje proletarai kovoja ne su savo priešais, bet su savo priešų priešais – absoliutinės monarchijos liekanomis, žemvaldžiais, nepramoniniais buržua, smulkiaisiais buržua. Tuo būdu visas istorinis judėjimas sukoncentruojamas buržuazijos rankose; kiekviena šiomis sąlygomis pasiekta pergalė yra buržuazijos pergalė.

Tačiau, pramonei besivystant, ne tiktai proletariato skaičius didėja; jis suburiamas į dideles mases, jo jėga auga, ir jis ją vis labiau jaučia. Proletariato interesai ir gyvenimo sąlygos vis labiau išsilygina, mašinoms vis labiau nudilinant skirtumus tarp atskirų darbo rūšių ir beveik visur numušant darbo užmokestį iki vienodai žemo lygio. Dėl didėjančios buržua savitarpio konkurencijos ir iš jos kylančių prekybos krizių darbininkų darbo užmokestis darosi vis labiau nepastovus; vis sparčiau besivystąs, nepaliaujamas mašinų tobulėjimas proletarų gyvenimo padėtį daro vis mažiau užtikrintą; susirėmimai tarp atskiro darbininko ir atskiro buržua vis daugiau įgauna dviejų klasių susirėmimo pobūdį. Darbininkai pradeda nuo to, jog ima sudarinėti koalicijas⁶ prieš buržua; jie veikia išvien, gindami savo darbo užmokestį.

Jie net steigia nuolatinės asociacijas, kad galėtų apsirūpinti lėšomis galimų susirėmimų atveju. Vietomis kova pereina į atvirus sukilimus.

Kartkartėmis darbininkai nugali, bet tos pergalės tėra trumpalaikės. Tikrasis jų kovos rezultatas yra ne tiesioginis laimei imas, bet vis labiau išsiplečiantis darbininkų susivienijimas. Jį skatina besivystančios susisieki priemonės, kurias sukuria stambioji pramonė ir kurios nustato ryšius tarp įvairių vietovių darbininkų. Vien tų ryšių ir tereikia, kad daugelis vietinių visur tą patį pobūdį turinčios kovos židinių būtų centralizuoti ir sujungti į vieną nacionalinę, klasinę kovą. O kiekviena klasių kova yra politinė kova. Ir tą susivienijimą, kuriam viduramžių miestiečiams su jų kaimiškais keliais reikėjo šimtmečių, mūsų laikų proletarai geležinkelių dėka pasiekia per nedaugelį metų.

Tas proletarų organizavimasis į klasę, o kartu ir į politinę partiją, kiekvieną valandėlę vėl ardomas pačių darbininkų savitarpio konkurencijos. Tačiau proletarų organizacija vėl ir vėl iškyla, vis stipresnė, tvirtesnė, galingesnė. Pasinaudodama atskirų buržuazijos sluoksnių tarpusavio vaidais, ji priverčia įstatymais pripažinti kai kuriuos darbininkų interesus. Pavyzdžiui, dešimties valandų darbo dienos įstatymas Anglijoje.

Iš viso susirėmimai senosios visuomenės viduje daugeliu atžvilgių skatina proletariato vystymosi procesą. Buržuazija nuolat kovoja: iš pradžių prieš aristokratiją, vėliau prieš tas pačios buržuazijos dalis, kurių interesai ima prieštarauti pramonės pažangai, ir visuomet – prieš visų užsienio šalių buržuaziją. Visose tose kovose ji priversta kreiptis į proletariatą, šaukti jį į pagalbą ir tuo būdu įtraukti jį į politinį judėjimą. Taigi ji pati perleidžia proletariatui savo pačios išsilavinimo elementus⁷, t. y. ginklą prieš save pačią.

Toliau, kaip matėme, pramonės pažanga nubloškia į proletariato gretas ištisus viešpataujančiosios klasės sluoksnius arba bent sudaro grėsmę jų gyvenimo sąlygoms. Jie taip pat atneša proletariatui didelį kiekį išsilaisvinimo elementų.

---

⁶ Angliškajame 1888 metų leidime po žodžio „koalicijas“ įterpta: „(profesines sąjungas)“. Red.

⁷ Angliškajame 1888 metų leidime vietoj žodžių „savo pačios išsilavinimo elementus“ išspausdinta: „savo pačios politinio ir bendrojo išsilavinimo elementus“. Red.

Pagaliau tais laikotarpiais, kai klasių kova artėja prie atomazgos, irimo procesas viešpataujančioje klasėje, visos senosios visuomenės viduje įgauna tokį audringą, tokį smarkų pobūdį, jog nedidelė viešpataujančiosios klasės dalis išsižada jos ir prisijungia prie revoliucinės klasės, prie tos klasės, kuriai priklauso ateitis. Štai kodėl, kaip anksčiau dalis bajorijos perėjo į buržuazijos pusę, taip dabar dalis buržuazijos pereina į proletariato pusę. Būtent – dalis buržua ideologų, kurie pakilo iki teorinio visos istorijos raidos supratimo.

Iš visų klasių, kurios dabar priešingos buržuazijai, tik proletariatas tėra tikrai revoliucinė klasė. Visos kitos klasės smunka ir nyksta, stambiajai pramonei besivystant, o proletariatas yra jos pačios produktas.

Viduriniai luomai: smulkusis pramonininkas, smulkusis pirklys, amatininkas ir valstietis – visi jie kovoja prieš buržuaziją, norėdami išgelbėti nuo žlugimo savo, kaip vidurinių luomų, egzistavimą. Taigi jie nėra revoliuciniai, bet konservatyvūs. Dar daugiau, jie yra reakciniai: jie stengiasi pasukti atgal istorijos ratą. Jeigu jie yra revoliuciniai, tai tik tiek, kiek jiems gresia perėjimas į proletariato gretas, kiek jie gina ne savo dabartinius, bet savo būsimuosius interesus, kiek jie atsisako savo požiūrio ir priima proletariato požiūrį.

Liumpenproletariatą, tą pasyvų senosios visuomenės pačių apatinių sluoksnių puvinio produktą, proletarinė revoliucija vietomis įtraukia į judėjimą. tačiau dėl visos savo gyvenimo padėties jis žymiai labiau linkęs pasiduoti reakcijos intrigoms.

Senosios visuomenės gyvenimo sąlygos jau sunaikintos proletariato gyvenimo sąlygose. Proletaras neturi nuosavybės; jo santykiai su žmona ir vaikais jau nebeturi nieko bendro su buržuazinės šeimos santykiais; šiuolaikinis darbas pramonėje, šiuolaikinis kapitalo jungas, toks pat tiek Anglijoje, tiek ir Prancūzijoje, tiek Amerikoje, tiek ir Vokietijoje, nutrynė nuo jo bet kurį nacionalinį pobūdį. Įstatymai, moralė, religija – visa tai jam tėra ne daugiau kaip buržuaziniai prietarai, už kurių slepiasi buržuazijos interesai.

Visos ankstesnės klasės, išsikovojusios valdžią, siekė savo jau iškovotą gyvenimo padėtį sustiprinti, primesdamos visai visuomenei sąlygas, užtikrinančias jų pasisavinimo būdą. Tuo tarpu proletarai gali išsikovoti visuomenines gamybines jėgas tik panaikindami dabartinį savą pasisavinimo būdą ir drauge visą lig šiol buvusį pasisavinimo būdą. Proletarai neturi nieko savo, ką jie turėtų saugoti, jie turi sugriauti visa, kas lig šiol saugojo ir užtikrino privatinę nuosavybę. Visi ligšioliniai judėjimai buvo mažumos judėjimai arba vyko mažumos naudai. Proletarų judėjimas yra savarankiškas didžiulės daugumos judėjimas tos didžiulės daugumos naudai. Proletariatas, pats žemutinis šiuolaikinės visuomenės sluoksnis, negali pasikelti, negali išsitiesti be to, kad tuo pat metu neišlėktų į orą visas ant jo riogsantis antstatas iš tų sluoksnių, kurie sudaro oficialiąją visuomenę.

Proletariato kova prieš buržuaziją, jei ne turiniu, tai savo forma, iš pradžių yra nacionalinė kova. Kiekvienos šalies proletariatas, žinoma, pirmiausia turi nugalėti savąją buržuaziją.

Vaizduodami bendriausias proletariato vystymosi fazes, mes stebėjome daugiau ar mažiau paslėptą pilietinį karą šiuolaikinėje visuomenėje ligi to taško, kada jis virsta atvira revoliucija ir proletariatas, jėga nuversdamas buržuaziją, sukuria savo viešpatavimą.

Visos ligšiolinės visuomenės, kaip matėme, rėmėsi engiančiųjų ir engiamųjų klasių antagonizmu. Tačiau, kad būtų galima kurią nors klasę engti, reikia užtikrinti sąlygas, kuriomis ji galėtų bent vergiškai pragyventi. Baudžiamos laikais baudžiauninkas prasimušė ligi komunos nario padėties taip pat, kaip smulkusis buržua, vilkdamas feodalinio absoliutizmo jungą, prasimušė ligi buržua padėties. Priešingai, šiuolaikinis darbininkas, užuot kilęs su pramonės pažanga, nuolat smunka vis žemyn, žemiau savo paties klasės gyvenimo sąlygų. Darbininkas tampa pauperiu, ir pauperizmas auga dar sparčiau, negu didėja gyventojų skaičius ir turtingumas. Tai aiškiai parodo, kad buržuazija nesugeba toliau

likti valdančia visuomenės klase ir primesti visai visuomenei savo klasės gyvenimo sąlygų, kaip reguliuojančio įstatymo. Ji nesugeba viešpatuoti, nes nesugeba savo vergui užtikrinti net vergiško gyvenimo lygio, nes yra priversta leisti jam nusmukti ligi tokios padėties, kada ji turi jį maitinti, užuot pati maitinusi iš jo. Visuomenė jau nebegali gyventi buržuazijos valdoma, t. y. buržuazijos gyvenimas jau nebesuderinamas su visuomene.

Pagrindinė buržuazijos klasės gyvavimo ir viešpatavimo sąlyga yra turtų sukaupimas privačių asmenų rankose, kapitalo sudarymas ir didinimas. Kapitalo egzistavimo sąlyga yra samdomasis darbas. Samdomasis darbas laikosi vien tik darbininku savitarpio konkurencija. Pramonės pažanga, kurios priverstinis skleidėjas yra nepajėgianti jai priešintis buržuazija, vietoj darbininkų išsiskaidymo dėl konkurencijos iškelia jų revoliucinį susivienijimą per asociaciją. Taigi, stambiajai pramonei besivystant, iš po buržuazijos kojų išmušamas pats pagrindas, kuriuo remdamasi, ji gamina ir pasisavina gaminius. Pirmiausia ji gamina savo pačios duobkasius. Jos žlugimas ir proletariato pergalė yra vienodai neišvengiami.

II. PROLETARAI IR KOMUNISTAI

Koks yra iš viso komunistų santykis su proletarais?

Komunistai nėra ypatinga partija, priešinga kitoms darbininkų partijoms.

Jie neturi jokių interesų, kurie skirtųsi nuo viso proletariato interesų.

Jie neiškelia jokių ypatingų principų, kuriems norėtų pritaikyti proletarinį judėjimą.

Komunistai skiriasi nuo kitų proletarinių partijų tik tuo, kad jie, iš vienos pusės, įvairių nacijų proletarų kovoje iškelia ir gina bendruosius, nepriklausomus nuo tautybės viso proletariato interesus; iš antros pusės, tuo, kad įvairiose išsivystymo pakopose, kurias pereina proletariato kova prieš buržuaziją, jie visuomet atstovauja viso judėjimo interesams.

Komunistų teoriniai teiginiai jokiū būdu nėra paremti vieno ar kito pasaulio atnaujintojo išgalvotomis arba išrastomis idėjomis, principais.

Jie yra tik bendra tikrų vykstančios klasių kovos santykių išraiška, mūsų akyse vykstančio istorinio judėjimo išraiška. Anksčiau egzistavusių nuosavybės santykių panaikinimas nėra kažkas būdinga vien tik komunizmui.

Visi nuosavybės santykiai istorijos eigoje tolydžio buvo pakeičiami, nuolat istoriškai jiems kitėjant.

Pavyzdžiui, Prancūzijos revoliucija panaikino feodalinę nuosavybę, pakeisdama ją buržuazine nuosavybe.

Komunizmo skiriamasis bruožas yra ne nuosavybės panaikinimas iš viso, bet buržuazinės nuosavybės panaikinimas.

Tačiau šiuolaikinė buržuazinė privatinė nuosavybė yra paskutinė ir pilniausia išraiška tokio produktų gaminimo ir pasisavinimo, kuris remiasi klasiniais antagonizmais, tuo, kad vieni išnaudoja kitus.

Ta prasme komunistai savo teoriją gali išreikšti vienu teiginiu: privatinės nuosavybės panaikinimas.

Mums, komunistams, būdavo prikaišiojama, kad mes norj panaikinti asmeniškai įgytą, savo darbu uždirbtą nuosavybę, tą nuosavybę, kuri sudaranti bet kokios asmens laisvės, veiklos ir savarankiškumo pagrindą.

Užsidirbta, įsigyta, savo darbu pelnyta nuosavybė! Ar jūs kalbate apie smulkiosios buržuazijos, smulkiųjų valstiečių nuosavybę, kuri yra ankstyvesnė už buržuazinę nuosavybę? Mums nėra ko ją naikinti, pramonės išsivystymas ją panaikino ir kasdien tebenaikina.

O gal jūs kalbate apie šiuolaikinę buržuazinę privatinę nuosavybę?

Bet ar samdomasis darbas, proletaro darbas, sukuria jam nuosavybę? Jokiu būdu. Tas darbas sukuria kapitalą, t. y. nuosavybę, kuri išnaudoja samdomąjį darbą ir kuri gali didėti tik ta sąlyga, jeigu ji sukuria naują samdomąjį darbą, kad vėl jį išnaudotų. Dabartinės formos nuosavybė remiasi kapitalo ir samdomojo darbo priešingumu. Panagrinėkime abi šio priešingumo puses.

Būti kapitalistu – reiškia užimti gamyboje ne tik grynai asmeninę, bet ir visuomeninę padėtį. Kapitalas yra kolektyvus produktas ir gali būti išjudintas tik bendrai veikiant daugeliui visuomenės narių, o galų gale – tik visiems visuomenės nariams bendrai veikiant.

Taigi Kapitalas yra ne asmeninė, o visuomeninė jėga.

Vadinasi, jei kapitalas bus paverstas kolektyvine, visiems visuomenės nariams priklausančia nuosavybe, tai asmeninė nuosavybė nepavirs visuomene. Pasikeis tik visuomeninis nuosavybės pobūdis. Ji neteks savo klasinio pobūdžio.

Pereikime prie samdomojo darbo. Vidutinė samdomojo darbo kaina yra darbo užmokesčio minimumas, t. y. suma pragyvenimo reikmenų, būtinu darbininko, kaip darbininko, gyvybei palaikyti. Vadinasi, to, ką samdomasis darbininkas savo veikla pasisavina vos užtenka jo gyvybei reprodukuoti. Mes visai neketiname panaikinti šio asmeninio pasisavinimo darbo produktu, tiesiog skiriamu gyvybei reprodukuoti, pasisavinimo, nepaliekančio jokio pertekliaus, kuris galėtų sukurti valdžią svetimam darbui. Mes tenorime panaikinti skurdų šio pasisavinimo pobūdį, kai darbininkas gyvena tik tam, kad didintų kapitalą, ir gyvena tik tiek, kiek to reikalauja viešpatuojančios klasės interesai.

Buržuazinėje visuomenėje gyvasis darbas yra tik priemonė sukauptajam darbui didinti. Komunistinėje visuomenėje sukauptasis darbas yra tik priemonė darbininkų gyvenimo procesui plėsti, turtinti, lengvinti..

Taigi buržuazinėje visuomenėje praeitis vyrauja prieš dabartį, komunistinėje – dabartis vyrauja prieš praeitį. Buržuazinėje visuomenėje kapitalas savarankiškas ir individualus, o dirbantysis individas yra nesavarankiškas ir nuasmenintas. Ir šių santykių panaikinimą buržuazija vadina asmenybės ir laisvės panaikinimu! Ji teisi. Tikrai, čia yra kalbama apie buržuazinės asmenybės, buržuazinio savarankiškumo ir buržuazinės laisvės panaikinimą.

Dabartiniu buržuazinių gamybinių santykių ribose laisvė suprantama kaip prekybos laisvė, kaip laisvė pirkti ir parduoti.

Bet kai žlunga verteivystė, žlunga ir laisva verteivystė. Kalbos apie laisvą verteivystę, kaip ir visos kitos išpūstos mūsų buržua kalbos apie laisvę, iš viso turi prasmę tik kalbant apie suvaržytąją verteivystę, apie pavergtąjį viduramžio miestietį, bet ne apie komunistinį verteivystės, buržuazinių gamybinių santykių ir pačios buržuazijos panaikinimą.

Jus pagauna siaubas, kad mes norime panaikinti privatinę nuosavybę. "Bet jūsų dabartinėje visuomenėje privatinė nuosavybė yra panaikinta devynioms dešimtosioms jos narių; ji egzistuoja kaip tik dėl to kad ji neegzistuoja devynioms dešimtosioms. Taigi jūs mums prikaišiojate, kad mes norime panaikinti nuosavybę, kurios būtina sąlyga yra ta, kad milžiniška visuomenės dauguma neturėtų nuosavybės.

Žodžiu, jūs mums prikaišiojate, kad mes norime panaikinti jūsų nuosavybę. Taip, mes tikrai tai norime padaryti.

Nuo to momento, kai nebebus galima darbo paversti kapitalu, pinigais, žemės renta, trumpai sakant, visuomenine jėga, kurią galima monopolizuoti, t. y. nuo to momento, kai

asmeninė nuosavybė nebegalės pavirsti buržuazine nuosavybe.–nuo to momento, pareiškiate jūs, būsianti panaikinta asmenybė.

Vadinasi, jūs pripažįstate, kad asmenybė jūs laikote ne ką kitą, kaip tik buržua, t. y. buržuazinį savininką. Tokia asmenybė iš tikrųjų turi būti panaikinta.

Komunizmas niekam neatima galimumo savintis visuomeninius gaminius jis atima tik galimumą, pasinaudojant tuo pasisavinimu, pavergti svetimą darbą.

Buvo iškeliamas prieštaravimas, kad, panaikinus privatinę nuosavybę, nutruksianti bet kuri veikla, įsiviešpatausianti visuotinė tinginystė. Jei taip, tai buržuazinė visuomenė jau seniai turėjo pražūti dėl tinginystės, nes čia tie, kurie dirba, nieko neįsigyja, o tie, kurie įsigyja, nedirba. Visi tie būgštavimai suvedami į tautologiją, kad nebėra samdomojo darbo, jei nebėra kapitalo.

Visi priekaištai, kurie nukreipti prieš komunistinį materialinių produktų pasisavinimo ir gamybos būdą. Tai pat liečia protinio darbo produktu pasisavinimą ir gamybą. Panašiai, kaip klasinės nuosavybės panaikinimas buržua atrodo esąs pačios gamybos panaikinimas, taip ir klasinio išsimokslinimo panaikinimas jam yra tolygus išsimokslinimo panaikinimui iš viso.

Išsimokslinimas, kurio žlugimą jis apgailestauja, milžiniškai daugumai yra pavirtimas mašinos priedėliu.

Tačiau nesiginčykite su mumis, įvertindami buržuazinės nuosavybės panaikinimą savų buržuazinių laisvės, išsimokslinimo, teisės ir t. t. sąvokų požiūriu. Pačios jūsų idėjos yra buržuazinių gamybinių santykių ir buržuazinių nuosavybės santykiu padarinys, taip pat kaip ir jūsų teisė yra tikrai įstatymu paversta jūsų klasės valia, kurios turinį apsprendžia jūsų klasės materialinės gyvenimo sąlygos.

Jūsų šališko supratimo, kuris verčia jus savo gamybinius santykius ir nuosavybės santykius – istorinius, gamybos išsivystymo procese praeinančius santykius – paversti amžiniais gamtos ir proto dėsniais, laikėsi visos anksčiau viešpatavusios ir žlugusios klasės. Kai iškyla kalba apie buržuazinę nuosavybę, jūs nebeišdrįstate su prasti to, kas yra jums suprantama antikinės ar feodalinės nuosavybės atžvilgiu.

Šeimos panaikinimas! Net patys kraštutiniai radikalai piktinasi šiuo begėdišku komunistų sumanymu.

Kuo remiasi šiuolaikinė, buržuazinė šeima? Kapitalu, privačiu pasipelnymu. Visiškai išsivysčiusiu pavidalu ji egzistuoja tik buržuazijai; bet ją papildo priverstinis proletarų bešeimiskumas ir viešoji prostitucija.

Buržuazinė šeima, žinoma, išnyks, išnykus šitam jos papildymui, ir abu drauge išnyks, išnykus kapitalui.

O gal jūs mums prikišate, kad mes norime panaikinti tokią padėtį, kai tėvai išnaudoja vaikus? Mes prisipažįstame tuo kalti.

Bet jūs sakote, kad mes, pakeisdami naminį auklėjimą visuomeniniu, norime panaikinti brangiausias žmogui santykius.

O jūsų auklėjimą ar ne visuomenė nulemia? Ar jis nenulemiamas visuomeninių santykių, kuriuose jūs auklėjate, ar nenulemiamas tiesioginio arba netiesioginio visuomenės įsikišimo per mokyklą ir t. t.? Komunistai neišgalvoja visuomenės įtakos auklėjimui; jie tik pakeičia jo pobūdį, jie išplėšia auklėjimą iš viešpataujančios klasės įtakos.

Buržuazijos tauškalai apie šeimą ir auklėjimą, apie švelnius tėvų ir vaikų santykius kelia tuo didesnę pasiūlykštėjimą, kuo labiau, besivystant stambiajai pramonei, sutraukomi visi proletarų šeimos ryšiai ir vaikai paverčiami paprastais prekybos objektais ir darbo įrankiais.

Bet jūs, komunistai, norite įvesti žmonių bendrumą,– šaukia mums chorą visa buržuazija.

Buržua laiko savo žmoną paprastu gamybos įrankiu. Jis girdi, kad gamybos įrankius manoma padaryti bendrai naudojamus, ir, žinoma, negali negalvoti, kad ir moteris turės ištikti toks pat likimas.

Jam nė į galvą neateina, kad čia kalbama kaip tik apie panaikinimą tokios moterų padėties, kada jos tėra tik paprastas gamybos įrankis.

Beje, nieko nėra juokingesnio, kaip mūsų buržua didžiai moralus pasibaisėjimas tariamuoju oficialiu komunistų žmonių bendrumu. Komunistams nėra reikalo įvesti žmonių bendrumą, jis buvo beveik visuomet.

Mūsų buržua, nesitenkindami tuo, kad jų žinioje yra jų darbininkų žmonos ir dukterys, nekalbant jau apie oficialiąją prostituciją, jaučia ypatingai didelį malonumą, vieni iš kitų viliodami žmonas.

Buržuazinė santuoka iš tikrųjų yra žmonių bendrumas. Komunistams galima būtų prikišti nebent tai, kad veidmainiškai paslėpta žmonių bendrumą jie nori pakeisti oficialiu, atviru žmonių bendrumu. Bet juk savaime suprantama, kad, panaikinus dabartinius gamybinius santykius, dings ir iš jų kyląs žmonių bendrumas, t. y. oficialioji ir neoficialioji prostitucija.

Toliau, komunistams prikaišiojama, kad jie norį panaikinti tėvynę, tautybę.

Darbininkai neturi tėvynės. Negalima iš jų atimti to, ko jie neturi. Kadangi proletariatas pirmiausia turi išsikovoti politinę valdžią, pakilti į nacionalinės klasės padėtį, pats konstituis kaip nacija, jis pats dar tebėra nacionalus, nors ir visiškai ne ta prasme, kaip supranta buržuazija.

Nacionalinis tautų atskirumas ir jų priešingumai vis labiau ir labiau nyksta jau besivystant buržuazijai, esant prekybos laisvei, pasaulinei rinkai, pramonės gamybos ir ją atitinkančių gyvenimo sąlygų vienodumui.

Proletariato viešpatavimas dar labiau pagreitins jų išnykimą. Suvienytas bent civilizuotojų šalin veikimas yra viena iš pirmųjų proletariato išsivadavimo sąlygų. Panaikinus individų vienas kito išnaudojimą, bus panaikintas ir nacijų viena kitos išnaudojimas. Išnykus klasių antagonizmui nacijos viduje, išnyks ir priešiški nacijų savitarpio santykiai.

Kaltinimų, keliamų komunistams religiniu, filosofiniu ir apskritai ideologiniu požiūriu, neverta plačiau nagrinėti.

Ar reikia didelės išminties suprasti, kad drauge su žmonių gyvenimo sąlygomis, su jų visuomeniniais santykiais, jų visuomenine būtimi keičiasi taip pat ir jų vaizdiniai, pažiūros ir sąvokos, – žodžiu, jų sąmonė?

Ką gi kita įrodo idėjų istorija, jeigu ne tai kad dvasinė gamyba keičiasi drauge su materialine? Viešpataujanti bet kurio laikotarpio idėjos visuomet buvo tiktai viešpataujanti klasės idėjos.

Kalbama apie idėjas, kurios revoliucina visą visuomenę; tuo tik išreiškiamas tas faktas, kad senosios visuomenės viduje yra susidarę naujos visuomenės elementai, kad, yrant senosioms gyvenimo sąlygoms, kartu vyksta ir senųjų idėjų irimas.

Kai senasis pasaulis artėjo prie žlugimo, senosios religijos buvo nugalėtos krikščioniškosios religijos. Kai krikščionybės idėjos XVIII amžiuje buvo triuškinamos švietimo idėjų, feodalinė visuomenė kovojo savo žūtbutinę kovą su anuo metu revoliucine buržuazija. Sąžinės ir religijos laisvės idėjos reiškė tik laisvosios konkurencijos viešpatavimą pažinimo srityje.

„Bet“, pasakys mums, „religinės, moralinės, filosofinės, politinės teisinės idėjos ir t. t., žinoma, keitėsi istorija besivystant. Tačiau religija, moralė, filosofija politika, teisė visuomet išliko toje nenutrūkstamoje kaitoje.

Be to, esama ir amžinų tiesų kaip laisvė, teisingumas ir t. t., kurios yra bendros visoms visuomenės raidos stadijoms. O komunizmas panaikina amžinąsias tiesas, jis panaikina religiją, moralę, užuot suteikęs joms naują pavidalą, taigi jis prieštarauja visai ligšiolinei istorijos raidai".

Kokia šio kaltinimo esmė? Visų ligšiolinių visuomenių istoriją sudarė vystymasis klasių priešingumų, kurie įvairiose epochose, buvo įvairaus pavidalo.

Tačiau, kad ir kokio pavidalo buvo tie priešingumai, vienas faktas yra bendras visiems praėjusiems šimtmečiams, būtent, kad viena visuomenės dalis išnaudojo kitą dalį. Todėl nenuostabu, kad visų šimtmečių visuomeninė sąmonė, nepaisant visų įvairumu ir skirtingumų, vystosi tam tikromis bendromis formomis, sąmonės formomis, kurios visiškai išnyks, tik Galutinai išnykus klasių priešingumui.

Komunistinė revoliucija yra kuo ryžtingiausias atsisakymas nuosavybės santykių, paveldėtų iš praeities; nenuostabu, kad besivystydama ji kuo ryžtingiausiai išsižada iš praeities paveldėtų idėjų.

Tačiau palikime buržuazijos priekaištus komunizmui.

Jau anksčiau matėme, kad pirmasis žingsnis darbininkų revoliucijoje yra proletariato pavirtimas viešpatuojančiąja klase, demokratijos iškovojimas.

Proletariatas panaudos savo politini viešpatavimą visam kapitalui iš buržuazijos palaipsniui išplėsti, visiems gamybos įrankiams centralizuoti valstybės, t.y Suorganizuoto kaip viešpatuojančioji klasė proletariato, rankose ir kiek galima greičiau gamybiniu jėgų sumai padidinti.

Suprantama, iš pradžių tai gali įvykti tik despotiškai įsikišus į nuosavybės teisę ir į buržuazinius gamybinius santykius, t. y. panaudojant priemones, kurios ekonominiu požiūriu atrodo nepakankamos ir nepatvarios, bet, vykstant judėjimui, pačios save perauga ir yra neišvengiamos kaip priemonė viso gamybos būdo perversmui įvykdyti.

Šitos priemonės, žinoma, įvairiose šalyse bus įvairios. Tačiau pažangiausiose šalyse beveik visur galės būti pritaikytos šios priemonės:

1. Žemės nuosavybės eksproprijavimas ir žemės rentos sunaudojimas valstybės išlaidoms padengti
2. Dideli progresyviniai mokesčiai.
3. Paveldėjimo teisės panaikinimas.
4. Visų emigrantų ir maištininkų turto konfiskavimas.
5. Kredito centralizavimas valstybės rankose per nacionalinį banką su valstybiniu kapitalu ir išimtinu monopolium.
6. Viso transporto centralizavimas valstybės rankose.
7. Valstybinių fabriku, gamybos įrankių skaičiaus padidinimas, dirvonų įsisavinimas ir žemės pagerinimas pagal bendrą planą.
8. Visiems lygi darbo prievolė, pramoninių armijų steigimas, ypač žemdirbystės reikalams.
9. Žemdirbystės ir pramonės sujungimas, panaudojimas priemonių skirtumui tarp miesto ir kaimo palaipsniui pašalinti.
10. Visuomeninis ir nemokamas visų vaiku auklėjimas. Panaikinimas vaikų darbo fabrikuose šiuolaikiniu jo pavidalu. Auklėjimo sujungimas su materialine gamyba ir t. t.

Kai, vykstant raidai, išnyks klasių skirtumai ir visa gamyba susikoncentruos individų asociacijos rankose, viešoji valdžia neteks savo politinio pobūdžio, politinė valdžia tikraja

prasme yra organizuota vienos klasės prievarta kitai klasei slopinti. Jei proletariatas, kovodamas prieš buržuaziją, būtinai susivienija į klasę, jei, įvykdydamas revoliuciją, jis pasidaro viešpataujančia klase ir, būdamas viešpataujanti klasė, jėga panaikina senuosius gamybinius santykius, tai drauge su tais gamybiniais santykiais jis panaikina klasių priešingumo buvimo sąlygas, panaikina klases iš viso, o kartu ir savo paties, kaip klases, viešpatavimą.

Senąją buržuazinę visuomenę su jos klasėmis ir klasių priešingumais pakeičia asociacija, kurioje laisvas kiekvieno vystymasis yra laisvo visų vystymosi sąlyga.

III. SOCIALISTINĖ IR KOMUNISTINĖ LITERATŪRA

1. REAKCINIS SOCIALIZMAS

a) Feodalinis socializmas

Pagal istorinę padėtį Prancūzijos ir Anglijos aristokratijos pašaukimas buvo rašyti pamfletus prieš šiuolaikinę buržuazinę visuomenę. Prancūzijos 1830 metų liepos revoliucijoje ir Anglijos parlamentinės reformos judėjime ji dar kartą pralaimėjo nekenčiamam išsišokėliui. Apie rimtą politinę kovą jau nebegalėjo būti nė kalbos. Jai liko tik literatūrinė kova. Tačiau ir literatūros srityje kartoti senąsias Restauracijos⁸ laikų frazes pasidarė jau nebegalima.

Norėdama sužadinti užuojautą, aristokratija turėjo sudaryti įspūdį, kad ji jau nebesirūpina savais interesais ir savo kaltinamąjį aktą buržuazijai formuluoja tik išnaudojamosios darbininkų klasės interesų vardu. Aristokratija mėgino atkeršyti, rašydama paskvilis apie savo naująjį valdovą ir šnibždėdama jam į ausį daugiau ar mažiau grėsmingus pranašavimus.

Tuo būdu atsirado feodalinis socializmas – pusiau laidotuvių rauda, pusiau paskvilis, pusiau praeities aidas, pusiau ateities grasinimas, kai kada savo karčiu, sąmojingu, geliančiu nuosprendžiu pataikęs buržuazijai į pačią širdį, bet visuomet sudaręs komišką įspūdį visišku nesugebėjimu suprasti šiuolaikinės istorijos eigą. Norėdama patraukti liaudį paskui save, aristokratija mojavo, lyg vėliava, proletariato elgetišku krepšiu. Tačiau Kiekvieną kartą, kai tik liaudis pasekdavo paskui ją, ji pamatydavo ant jos užpakalio senuosius feodalius herbus ir išsilakstydavo, garsiai ir nepagarbiai kvatodama.

Šitokią komediją daugiausia vaidino dalis prancūzų legitimistų ir „Jaunoji Anglija“⁹.

Jeigu feodalai įrodinėja, kad jų išnaudojimo būdas buvo kitos rūšies, negu buržuazinis išnaudojimas, tai jie tik užmiršta, kad jie išnaudodavo visiškai kitokiomis ir dabar jau

---

⁸ Turima galvoje ne Anglijos 1660–1689 metų Restauracija, o Prancūzijos 1814–1830 metų Restauracija. (Engelso pastaba angliškajame 1888 metų leidime.)

⁹ Legitimistai – dvarininkų žemvaldžių, Burbonų dinastijos atstatymo šalininkų partija. „Jaunoji Anglija“ – apie 1842 metus susikūręs būrelis Anglijos aristokratų, politinių veikėjų ir literatų, kurie jungėsi prie konservatorių partijos.

atgyventomis aplinkybėmis ir sąlygomis. Jeigu jie nurodinėja, kad jų viešpatavimo metu nebuvo šiuolaikinio proletariato, tai tik užmiršta, kad kaip tik šiuolaikinė buržuazija buvo būtinas jų visuomenės santvarkos vaisius.

Beje, jie tiek mažai teslepia reakcinį savo kritikos pobūdį, jog buržuaziją jie kaltina kaip tik daugiausia tuo, kad jai viešpataujant vystosi klasė, kuri išsprogdins visą senąją visuomenės santvarką.

Jie buržuazijai daugiau prikiša tai, kad ji sukuria revoliucinį proletariatą negu tai, kad ji iš viso sukuria proletariatą. Dėl to politinėje praktikoje jie prisideda prie visų smurto žygių, nukreiptų prieš darbininkų klasę, o kasdieniniame gyvenime, nepaisydami išpūstų savo frazių, jie nepraleidžia progos auksiniams obuoliams rinkti ir ištikimybei, meilei, garbei iškeisti į pelną iš prekybos avių vilnomis, runkeliais ir degtine.

Kaip kad dvasininkas visuomet eidavo petys į petį su feodalu, taip ir klerikalinis socializmas eina petys į petį su feodaliniu socializmu. Nieko nėra lengvesnio, kaip suteikti krikščioniškajam asketizmui socialistinį atspalvį. Ar krikščionybė taip pat nekėlė balso prieš privatinę nuosavybę, prieš santuoką, prieš valstybę? Ar ji neragino pakeisti visa tai labdarybe ir elgetišku, celibatu ir kūno marinimu, vienuolišku gyvenimu ir bažnyčia? Krikščioniškasis socializmas – tai tik šventintas vanduo, kuriuo dvasininkas šlaksto aristokrato pyktį.

b) Smulkiaburžuazinis socializmas

Feodalinė aristokratija nėra vienintelė buržuazijos nuversta klasė, kurios gyvenimo sąlygos šiuolaikinėje buržuazinėje visuomenėje blogėjo ir nyko. Viduramžių miestiečių luomas ir smulkiųjų valstiečių luomas buvo šiuolaikinės buržuazijos pirmtakai. Pramonės ir prekybos atžvilgiu silpniau išsivysčiusiose šalyse šita klasė lig šiol tebeskursta greta besivystančios buržuazijos.

Šalyse, kuriose išsivystė šiuolaikinė civilizacija, susidarė – ir, kaip papildoma buržuazinės visuomenės dalis, nuolat vis naujai susidaro – nauja smulkioji buržuazija, kuri svyruoja tarp proletariato ir buržuazijos. Tačiau konkurencija nuolat nustumia šiai klasei priklausančius asmenis į proletariato gretas, ir jie pradeda jau matyti artėjantį momentą, kada jie, stambiajai pramonei besivystant, visai išnyks kaip savarankiška šiuolaikinės visuomenės dalis ir prekyboje, pramonėje ir žemdirbystėje bus pakeisti darbo prižiūrėtojai ir samdomaisiais tarnautojais.

Tokiose šalyse, kaip Prancūzija, kur valstiečių klasė sudaro žymiai daugiau kaip pusę visų gyventojų, buvo natūralu, kad atsirado rašytojų, kurie, stodami į proletariato pusę prieš buržuaziją ir kritikuodami buržuazinę santvarką, taikė jai smulkiosios Buržuazijos ir smulkiųjų valstiečių mastą ir gynė darbininkų reikalą smalkiosios buržuazijos požiūriu. Taip atsirado Smulkiaburžuazinis socializmas. Sismondis yra pats žymiausias šios literatūros rūšies atstovas ne tik Prancūzijoje, bet ir Anglijoje.

Šis socializmas puikiai sugebėjo įžvelgti prieštaravimus šiuolaikiniuose gamybiniuose santykiuose. Jis demaskavo veidmainišką ekonomistų apologetiką. Jis nesugriaunamai įrodė mašininės gamybos ir darbo pasidalijimo ardomąjį poveikį, kapitalų ir žemės nuosavybės koncentraciją, perprodukciją, krizes, neišvengiamą smulkiųjų buržua ir valstiečių žlugimą, proletariato skurdą, gamybos anarchiją, baisiausią turtų pasiskirstymo

nelygybę, pramoninį naikinamąjį nacijų savitarpio karą, senųjų papročių, senųjų šeimos santykių, senųjų tautybių irimą.

Tačiau pagal savo teigiamą turinį šis socializmas siekia arba atstatyti senąsias gamybos ir mainų priemones ir drauge su jomis senuosius nuosavybės santykius ir senąją visuomenę, arba – šiuolaikines gamybos ir mainų priemones priverstinai vėl įsprausti į senųjų nuosavybės santykių rėmus, santykių, kurie šiuolaikinių gamybos ir mainų priemonių jau buvo susprogdinti ir būtinai turėjo būti susprogdinti. Abiem atvejais jis tuo pat metu yra ir reakcinis, ir utopiškas.

Cechinė pramonės organizacija ir patriarchalinis žemės ūkis – štai jo paskutinis žodis. Toliau besivystydama, ši kryptis išsigimė į bailų niurzgėjimą.

c) Vokiškasis arba „tikrasis“ socializmas

Prancūzijos socialistinė ir komunistinė literatūra, kuri atsirado viešpatuojančios buržuazijos priespaudoje ir kuri yra literatūrinė kovos prieš tą viešpatavimą išraiška, į Vokietiją buvo perkelta tuo metu, kai buržuazija ten savo kovą prieš feodalinį absoliutizmą dar vos tebuvo pradėjusi.

Vokiečių filosofai, pusfilosofai ir skambios frazės mėgėjai godžiai griebėsi šios literatūros užmiršdami tikslai. kad drauge su šiais raštais iš Prancūzijos nebuvo perkeltos į Vokietiją prancūzų gyvenimo sąlygos. Vokietijos sąlygomis prancūzų literatūra neteko visos tiesioginės praktinės reikšmės ir įgavo grynai literatūrinės srovės pavidalą. Ji turėjo pavirsti tuščiais postringavimais apie žmogiškosios esmės įkūnijimą. Tuo būdu pirmosios Prancūzijos revoliucijos reikalavimai XVIII amžiaus vokiečių filosofams turėjo prasmę tik kaip „praktinio proto“ reikalavimai apskritai, o Prancūzijos revoliucinės buržuazijos valios pasireiškimai jų akyse turėjo grynosios valios dėsnių reikšmę, valios, kokia ji turi būti, tikrosios žmogiškosios valios.

Visas vokiečių literatū darbas tebuvo suderinti naująsias prancūzų idėjas su savo senąja, filosofine sąžine arba, tiksliau. įsisavinti prancūzų idėjas savo filosofiniu požiūriu.

Šis įsisavinimas vyko tokiu pat būdu, kaip iš viso išmokstama svetima kalba, t. y. naudojantis vertimu.

Yra žinoma, kad manuskriptuose, kuriuose buvo parašyti klasikiniai stambeldiškosios senovės veikalai, vienuoliai viršum teksto rašė kvailus katalikų šventųjų gyvenimo aprašymus. Vokiečių literatai su nedorėliška prancūzų literatūra elgėsi kaip tik atvirksčiai. Savo filosofines nesąmones jie įrašė po prancūzų originalu. Pavyzdžiui, po prancūziškąją piniginių santykių kritika jie įrašė „žmogiškosios esmės susvetimėjimas“, po prancūziškąją buržuazinės valstybės kritika jie įrašė „abstrakčios Visuotybės viešpatavimo panaikinimas“ ir t. t.

Tą savo filosofinės frazeologijos pakišimą po prancūzų teorijomis jie pakrikštijo „veiksmo filosofija“, „tikruoju socializmu“, „vokiškuoju socializmo mokslu“, „filosofiniu socializmo pagrindimu“ ir t. t.

Tuo būdu prancūzų socialistinė–komunistinė literatūra buvo visiškai nususinta. Ir kadangi vokiečio rankose ji nustojo reikšvoti vienos klasės kovą prieš kitą, tai vokiečiai buvo įsitikinę, kad jis pakilo aukščiau „prancūziškojo vienašališkumo“, kad jis, užuot gynęs tikrus poreikius, ginąs tiesos poreikį, užuot gynęs proletariato interesus, ginąs žmogiškosios

esmės interesus, apskritai žmogaus interesus, žmogaus, kuris nepriklauso jokiai klasei, kuris iš viso egzistuoja ne tikrovėje, o tik miglotuose filosofinės fantazijos debesyse

Šis vokiškasis socializmas, kuris savo bejėgiškas mokinio pratybas laikė tokiais rimtomis ir svarbiomis ir taip triukšmingai jas reklamavo, palaipsniui neteko savo pedantiškos nekaltybės.

Vokietijos, ypač Prūsijos, buržuazijos kova prieš feodalus ir absoliutinę monarchiją – žodžiu, liberalinis judėjimas– darėsi vis rimtesnis.

Taigi „tikrajam“ socializmui pasitaikė lauktoji proga politiniam judėjimui priešpastatyti socialistinius reikalavimus, svaidyti tradicinius prakeikimus prieš liberalizmą, prieš atstovaujamają valstybę, prieš buržuazinę konkurenciją, buržuazinę spaudos laisvę, buržuazinę teisę, buržuazinę laisvę ir lygybę ir skelbti liaudies masei, kad ji iš šio buržuazinio judėjimo nieko negali laimėti, o priešingai, gali viską pralaimėti. Vokiškasis socializmas laiku užmiršdavo, kad prancūzų kritika, kurios pasigailėtinas aidas jis buvo, turėjo galvoje šiuolaikinę buržuazinę visuomenę su ją atitinkančiomis materialinėmis gyvenimo sąlygomis ir atitinkama politine konstitucija, t. y. kaip tik visas tas prielaidas, kurias Vokietijoje dar reikėjo išsikovoti.

Vokietijos absoliutinėms vyriausybėms ir jų palydovams iš klerikalų, mokytojų, surembėjusių junkerių ir biurokratų jis pasitarnavo kaip patogi baidyklė prieš grėsmingai kylančią buržuaziją.

Jis buvo pasaldintas priedas prie skaudžių botago kirčių ir šautuvų kulku, kuriomis šios vyriausybės malšino vokiečių darbininkų sukilimus.

„Tikrasis“ socializmas, tuo būdu tapdamas ginklu vyriausybių rankose prieš Vokietijos buržuaziją, kartu tiesiogiai reiškė reakcinius interesus, Vokietijos miesčionijos interesus. Vokietijoje tikrąjį esamosios padėties visuomeninį pagrindą sudaro smulkioji buržuazija, pavaldėta iš XVI amžiaus ir nuo to laiko nuolat vėl išskylanti tuo ar kitu pavidalu.

Jos išsaugojimas yra tolygus Vokietijos esamos padėties išsaugojimui. Iš pramoninio ir politinio buržuazijos viešpatavimo ji su baime laukia savo tikros pražūties, iš vienos pusės, dėl kapitalo koncentracijos, iš antros – dėl revoliucinio proletariato augimo. Jai atrodė, kad „tikrasis“ socializmas vienu šūviu nušauna du zuikius ir „tikras“ socializmas plėtėsi kaip epidemija.

Iš spekuliatyvinių voratinklų išausta, įmantriomis gražbylystės gėlėmis papuošta, apysaldžio sentimentalumo ašaromis persunkta mistiškoji skraistė, kurią vokiečių socialistai dangstė porą savo liesų „amžinųjų tiesų“, tik didino jų prekių plitimą tarp šios publikos.

Savo ruožtu vokiškasis socializmas vis labiau ėmė suprasti savo pašaukimą – būti pasipūtusiu tos miesčionijos atstovu.

Jis paskelbė vokiečių naciją pavyzdine nacija, o Vokietijos miesčionį – žmogaus pavyzdžiu.

Kiekvienai jo niekšybei jis suteikdavo slėpiningą, aukštesnę, socialistinę prasmę, paverčiančią ją visiška jos priešybe. Nuoseklus iki galo, jis atvirai stjo prieš „šurkščią griaunamąją“ komunizmo kryptį ir paskelbė, jog pats jis su savo didinguoju bešališkumu esąs aukštesnis už bet kokią klasių kovą. Visa tai, kas sklinda Vokietijoje kaip tariamieji socialistiniai bei komunistiniai raštai, su labai mažomis išimtimis, priklauso šiai nešvankiai, tvirkinančiai literatūrai.

2. KONSERVATYVUSIS ARBA BURŽUAZINIS SOCIALIZMAS

Tam tikra buržuazijos dalis nori išgydyti visuomenės negeroves, kad tuo sutvirtintų buržuazinės visuomenės egzistavimą.

Čia priklauso ekonomistai, filantropai, humanizmo skelbėjai, dirbančiųjų klasių padėties gerintojai, labdarybės organizatoriai, gyvulių globos draugijų nariai, blaivybės draugijų steigėjai, visokių rūšių šunreformatoriai.

Šio buržuazinio socializmo buvo sukurtos net ištisos sistemos.

Kaip pavyzdį nurodysime Prudono „Skurdo filosofiją“.

Buržua socialistai nori išsaugoti šiuolaikinės visuomenės egzistavimo sąlygas, tačiau be kovos ir be pavoju, kurie neišvengiamai iš tų sąlygų kyla. Jie nori išsaugoti šiuolaikinę visuomenę, tačiau be ją revoliucinančių ir ardančių elementų. Jie norėtų turėti buržuaziją be proletariato. Pasaulis, kuriame buržuazija viešpatauja, žinoma, atrodo jai visų geriausias pasaulis. Šį paguodžiamą įsivaizdavimą buržuazinis socializmas išvysto į daugiau ar mažiau vientisą sistemą. Ragindamas proletariata įgyvendinti, jo sistemą ir įžengti į naują Jeruzalę, iš esmės jis tereikalauja, kad proletariatas pasilikėtų dabartinėje visuomenėje, bet išsižadėtų savo neapykantos jai.

Antra, mažiau sisteminga, bet daugiau praktinė šio socializmo forma siekė įskiepyti darbininkų klasei neigiamą pažiūrą į bet koki revoliucinį judėjimą įrodinėdama, kad jai tegali būti naudingi ne kurie nors politiniai pertvarkymai, o tik materialiniu gyvenimo sąlygų, ekonominių santykių pakeitimas. Tačiau materialinių gyvenimo sąlygų pakeitimą šis socializmas supranta jokia būdu ne kaip buržuazinių gamybinių santykių panaikinimą, kuris įvykdomas tik revoliucijos keliu, bet kaip administracinius patobulinimus, vykdomus šių gamybinių santykių pagrindu, vadinasi, nė kiek nekeičiančius kapitalo ir samdomojo darbo santykių, o geriausiu atveju – tik mažinančius buržuazijai jos valdymo išlaidas ir darančius paprastesnį jos valstybės ūkį.

Tinkamiausią išraišką buržuazinis socializmas suranda sau tik tuomet, kai jis virsta vien gražbylystės posakiu.

Laisva prekyba! darbininkų klasės labui; protekciniai muitai! darbininkų klasės labui; vienutiniai kalėjimai! darbininkų klasės labui, – štai paskutinis, vienintelis rimtai pasakytas buržuazinio socializmo žodis. Buržuazijos socializmą sudaro kaip tik teigimas, kad buržua yra buržua – darbininku klasės labui.

Mes čia nekalbame apie tą literatūrą, kuri visose didžiosiose naujųjų laikų revoliucijose reiškė proletariato reikalavimus (Babefo raštai ir t. t.).

Pirmieji proletariato mėginimai tiesiog įgyvendinti savo klasinius interesus visuotinio sujudimo metu, feodalinės visuomenės nuvertimo laikotarpiu, neišvengiamai nepasisekdavo dėl to, kad pats proletariatas buvo neišsivystęs ir nebuvo materialinių jo išsivadavimo sąlygų, nes tos sąlygos tėra buržuazinės epochos padarinys. Revoliucinė literatūra, lydėjusi šiuos pirmuosius proletariato sąjūdžius, savo turiniu neišvengiamai yra reakcinė. Ji skelbia visuotinį asketizmą ir šurkščią lygiavą.

Grynai socialistinės ir komunistinės sistemos, Sen Simono, Furfjės, Oveno ir kitos sistemos, išskyla pirmuoju, neišsivysčiusiu proletariato kovos su buržuazija laikotarpiu, kuri mes anksčiau pavaizdavome (žr. „Buržuazija ir proletariatas“).

Tiesa, šių sistemų išradėjai mato klasių priešingumą, taip pat ir ardančiųjų elementų veikimą pačios viešpataujančios visuomenės viduje. Bet jie nemato jokio proletariato istorinio savaveiksmiškumo, jokio jam būdingo politinio judėjimo.

Kadangi klasinis antagonizmas vystosi lygiagrečiai su pramonės išsivystymu, tai jie lygiai taip pat dar negali rasti materialinių proletariato išsivadavimo sąlygų ir ieško tokio socialinio mokslo, tokiu socialinių dėsniu, kurie Tas sąlygas sukurtų.

Visuomeninį veikimą turi pakeisti jų asmeninis išradėjiškas veikimas, istorines išsivadavimo sąlygas turi pakeisti fantastinės sąlygos, palaiptams vykstantį proletariato organizavimą į klasę turi pakeisti visuomenės organizacija pagal jų sugalvotą receptą. Tolesnė pasaulio istorija jiems virsta jų visuomeninių planų propaganda ir praktiniu vykdymu.

Tiesa, jie supranta, kad šiais savo planais jie pirmiausia gina darbininkų klasės, kaip labiausiai kenčiančios klasės, interesus. Jiems proletariatas teegzistuoja tik kaip tokia labiausiai kenčianti klasė.

Tačiau neišsivysčiusi klasių kovos forma, tai pat ir jų pačių gyvenimo sąlygos daro tai, kad jie save laiko esančiais daug aukščiau šio klasinio antagonizmo. Jie nori pagerinti visų visuomenės narių padėtį, net ir geriausiai gyvenančiųjų. Todėl jie nuolat kreipiasi į visą visuomenę be skirtumo ir net daugiausia – į viešpataujančią klasę. Jų nuomone, užtenka tik suprasti jų sistemą, kad ji būtų pripažinta geriausiuoju geriausiosios iš galimų visuomenių planu.

Dėl to jie atmeta bet kurią politinę ir ypač revoliucinę veiklą; jie nori savo tikslą pasiekti taikiai keliu ir mėgina praskinti naujai visuomeninei evangelijai kelią smulkiais ir, žinoma, nepavykstančiais eksperimentais, pavyzdžio galia.

Toks fantastinis būsimosios visuomenės vaizdavimas atsiranda tuo metu, kai proletariatas dar tebėra labai neišsivystęs ir todėl pats savo padėtį dar fantastiškai teįsivaizduoja, jis atsiranda iš pirmojo nujautimų kupino proletariato veržimosi visuotinai pertvarkyti visuomenę.

Tačiau šie socialistiniai ir komunistiniai raštai turi ir kritikos elementų. Šie raštai puola visus esamosios visuomenės pagrindus. Todėl jie davė nepaprastai vertingos medžiagos darbininkams šviesti. Jų teigiamos išvados dėl busimosios visuomenės, pavyzdžiui, priešingumo tarp miesto ir kaimo panaikinimas, šeimos, privataus pasipelnymo, samdomojo darbo panaikinimas, visuomeninės harmonijos paskelbimas, valstybės pavertimas paprastu gamybos valdymu, – visi šie teiginiai išreiškia vien tai, kad reikia panaikinti klasių priešingumą, kuris tik buvo pradėjęs vystytis ir kurį jie pažino tik jo pirminiu, neryškiu, neapibrėžtu pavidalu. Todėl ir tie teiginiai yra dar grynai utopinio pobūdžio.

Kritinio–utopinio socializmo ir komunizmo reikšmės santykis su istorijos raida yra atvirkštinis. Klasių kovai besivystant ir įgaunant vis ryškesnį pavidalą, tas fantastinis siekimas pakilti viršum tos kovos, tas jos įveikimas fantastiniu būdu netenka bet kurios praktinės reikšmės ir bet kurio teorinio pateisinimo. Todėl, jei šių sistemų kūrėjai daugeliu atžvilgių ir buvo revoliuciniai, tai jų mokiniai visuomet sudaro reakcines sektas. Jie tvirtai laikosi savo mokytojų senųjų pažiūrų, nepaisydami tolesnio istorinio proletariato vystymosi. Todėl jie nuosekliai stengiasi vėl sušvelninti klasių kovą ir sutaikinti priešybes. Jie vis dar tebesvajoja apie savo visuomeninių utopijų įgyvendinimą, darant bandymus, apie atskirų falansterių steigimą, apie vidaus kolonijų („Home–colonies“) organizavimą, apie mažos Ikarijos¹⁰ – kišeninio naujosios Jeruzalės leidimo – įkūrimą, ir visoms šitoms oro pilims statyti jie priversti kreiptis į buržuazinių širdžių ir piniginių filantropiją. Palaiptams jie smunka į aukščiau pavaizduotų reakcinių arba konservatyviųjų socialistų kategoriją ir tesiskiria nuo jų vien tik sistemingesniu pedantizmu ir fanatišku tikėjimu stebuklinga savo socialinio mokslo galia.

---

¹⁰ Falansteriais buvo vadinamos socialistinės kolonijos, kurias projektavo Furjė; Ikarija Kabė vadino savo utopinę šalį, o vėliau savo komunistinę koloniją Amerikoje. (Engelso pastaba angliškajame 1888 metų leidime.)

Štai kodėl jie įtūžę stoja prieš bet kurį darbininkų politinį judėjimą, kuris, jų manymu, galys kilti tik iš aklo netikėjimo naująja evangelija.

Ovenistai Anglijoje ir furjeristai Prancūzijoje veikia – pirmieji prieš čartistus, antrieji prieš reformistus¹¹.

IV. KOMUNISTŲ NUSISTATYMAS ĮVAIRIŲ OPOZICINIŲ PARTIJŲ ATŽVILGIU

Po to, kas pasakyta II skyriuje, yra suprantamas komunistų nusistatymas jau susiformavusių darbininkų partijų atžvilgiu, t. y. jų nusistatymas čartistų Anglijoje ir agrarinės reformos šalininkų Šiaurės Amerikoje atžvilgiu.

Komunistai kovoja dėl artimiausių darbininkų klasės tikslų ir interesų, bet tuo pat metu, gindami šios dienos judėjimą, jie gina ir judėjimo ateitį. Prancūzijoje komunistai, kovodami prieš konservatyvią ir radikalią buržuaziją, prisideda prie socialistinės demokratinės partijos¹².

Partijai, kuri tuomet vadinosi socialistine demokratine, Prancūzijos politiniame gyvenime atstovavo Ledriu–Rolenas, literatūroje – Lui Blanas; tuo būdu ji, kaip dangus nuo žemės, skyrėsi nuo dabartinės Vokietijos socialdemokratijos.

Tačiau neišsižadėdami teisės kritiškai vertinti iš revoliucinės tradicinės kylančias frazes ir iliuzijas.

Šveicarijoje jie remia radikalus, tačiau neužmiršdami, kad ši partija susideda iš prieštaringų elementų, dalinasi iš demokratiškos socialistų prancūziškąja prasme, dalinai iš radikaliųjų buržua.

Tarp lenkų komunistai remia tą partiją, kuri nacionalinio išsivadavimo sąlyga laiko agrarinę revoliuciją, tą pačią partiją, kuri sukėlė 1846 metų Krokuvos sukilimą.

Vokietijoje, kiek buržuazija yra revoliucinė, komunistų partija kovoja drauge su ja prieš absoliutinę monarchiją, prieš feodalinę žemės nuosavybę ir prieš reakcinę miesčioniją.

Tačiau ji nė vieną akimirką nenustoja skleidusi tarp darbininkų kiek galint aiškesnį supratimą, jog priešingumas tarp buržuazijos ir proletariato yra nesutaikinas, kad Vokietijos darbininkai tas visuomenines ir politines sąlygas, kurias buržuazijos viešpatavimas turi sudaryti, tuoj galėtų panaudoti kaip ginklą prieš buržuaziją, kad, nuvertus Vokietijoje reakcines klases, tuojau pat prasidėtų kova prieš pačią buržuaziją.

Į Vokietiją komunistai kreipia pagrindinį savo dėmesį, nes ji yra buržuazinės revoliucijos išvakarėse, nes ji šį perversmą įvykdys pažangesnėmis Europos civilizacijos sąlygomis apskritai ir turėdama žymiai labiau išsivysčiusį proletariatą, negu Anglija XVII ir Prancūzija XVIII amžiuje. Vadinas, buržuazinė Vokietijos revoliucija gali būti tik tiesioginis proletarinės revoliucijos prologas.

---

¹¹ Čia kalbama apie laikraščio „Reforme“ („Reforma“) šalininkus; šis laikraštis buvo leidžiamas Paryžiuje nuo 1843 iki 1850 m.

¹² Tai partijai tuomet parlamente atstovavo Ledriu–Rolenas, literatūroje – Lui Blanas, kasdieninėje spaudoje – laikraštis „Reforme“. Savo sugalvotu pavadinimu – socialistinė demokratinė – jie vadino tą demokratų arba respublikonų partijos dalį, kuri buvo daugiau ar mažiau nudažyta socialistine spalva. (Engelso pastaba angliškajame 1888 metų leidime.)

Žodžiu, komunistai visur remia Kiekvieną revoliucinį judėjimą, nukreiptą prieš esamą visuomeninę ir politinę santvarką

Visuose šiuose judėjimuose jie i pirmą vietą iškelia nuosavybės klausimą, kaip pagrindini judėjimo klausimą, nepriklausomai nuo to, ar jis yra įgavęs daugiau ar mažiau išsivysčiusį pavidalą.

Pagaliau komunistai visur siekia visu šalių demokratinių partijų susivienijimo ir sutarimo.

Komunistai laiko paniekos vertu dalyku slėpti savo pažiūras ir ketinimus. Jie atvirai pareiškia, kad jų tikslai gali būti pasiekti tik jėga nuverčiant visą esamąją visuomenės santvarką. Tegul viešpataujančios klasės dreba prieš Komunistinę Revoliuciją. Proletarai neturi ko joje prarasti, išskyrus savo grandines. O laimės jie visą pasaulį.

VISŲ ŠALIŲ PROLETARAI, VIENYKITĖS!